

Tiede ja uskonto törmäyskursseilla

■ MARKUS LÅNG

Ronald L. Numbers (toim.):
*Galileo tyrmässä ja muita
myyttejä tieteestä ja uskonnosta.*
Suom. Kirsi Nisula. Kirjapaja
2015.

Yleisessä ajattelussa tieteen ja uskonnon välinen suhde on ollut jännitteinen jo satoja vuosia ja niiden vastakkainasettelua on lietsottu rintaman kummaltakin puolen. Tarkoitushakuisilla kuvauksilla on pyritty korostamaan omaa erillisyyttä. Valitettavasti totuuspakousteiden ovat langenneet myös tiedeyhteisön edustajat – varsinkin ne, joille tieteestä on tullut ”uusi katekismus” ja jotka eivät ole täysin sisäistäneet tieteellisen ajattelun olemusta ryhtyessään ajamaan sen asiaa.

Erityisen jyrkkänä vastakkainasettelu ilmenee Yhdysvalloissa, jossa syitä voitane etsiä sikäläisestä koulutustasosta. Avoimeksi jää, kuinka monet tässä arvioitavan käännöskirjan myynteistä ovat saaneet omassa maassamme kovinkaan merkittävää jalansijaa.

Artikkelikokoelma sisältää johdannon ja 25 lyhyttä artikkelia, joissa tarkastellaan ja kumotaan tai ainakin horjutetaan eräitä yleisiä harhakäsityksiä. Yleistajuisen teoksen suomennos on tervetullut. Kirjan aikajänne ulottuu alkukirkosta kvanttimekaniikkaan ja älykkääseen suunnitteluun. Osa myynteistä – epätosista väitteistä – on yleisiä, osa yksityisiä. Useissa tapauksissa on kyse monimutkaisen tilanteen yksinkertaistamisesta ja tarkoitushakuisesta painottamisesta tai jopa väärien tietojen levittämisestä. Totuus löytyy, kun palataan mahdollisimman alkuperäisiin lähteisiin.

Ytimekkäistä artikkeleista lukija saa erinomaisen yleiskatsauksen aiheisiin. Kirjan lopussa esitetään 60 sivun verran hyödyllisiä lähdeviitteitä laajempiin artikkeleihin ja monografioihin. Kirjassa on myös hakemisto.

Kirjan ensimmäinen myynti kuuluu: ”Antiikin luonnontieteen rappio johtui kristinuskon leviämisestä.” David C. Lindberg selostaa artikkelissaan, kuinka klassisella tieteellä oli antiikin jälkeenkin yhä välineellinen arvo ja kirkkoisä Augustinus paitsi tunsikin kreikkalaista kosmologiaa ja luonnontietosofiaa myös kehotti hyödyntämään niitä Raamatun tulkinnassa, vaikka ne olivatkin pakanain luomia: viime kädessä kyse oli ”Jumalan totuudesta, vaikka se olisi kirjattuna pakanakirjoittajien teksteihin”.

Tieteenhistorian kansantajuissa esityksissä keskiaikaa on kuvattu pimeäksi kaudeksi, jonka luessa katolinen kirkko koetti tukahduttaa tieteenharjoittamisen. Todellisuudessa kirkko kuitenkin tuki esimerkiksi astronomista tutkimusta ja yliopistot alkoivat kehittyä paavin aktiivisella tuella Bolognaan, Pariisiin, Oxfordiin ja muualle, kuten Michael H. Shank selostaa. Kun Aristoteleen luonnontieteen filosofiset opetukset kieltettiin Pariisissa vuonna 1210, kyse oli paikallisesta tapauksesta eikä suinkaan siitä, että kirkko olisi kokonaisuutena kieltänyt antiikin luonnontieteen tutkimisen.

Giordano Bruno ja Galileo Galilei on pidetty eräänlaisina tieteen marttyyreina. Edellinen poltettiin roviolla vuonna 1600, ja jälkimmäinen joutui peruuttamaan käsityksensä, joita oli esittänyt Kopernikuksen teoriasta. Bruno on pidetty nykyaikaisen luonnontieteen edeltäjänä, joka surmattiin näkemystensä tähden, mutta Jole Shackelford pitää tuomion syynä Brunon harhaoppista teologiaa. Vasta jälkikäteen hänestä leivottiin ”Galileon näkemyksellinen edelläkävijä”, koska näin voitiin luoda vaikuttava tarina. Galileoa puolestaan ei kidutettu eikä hän joutunut istumaan tyrmässä, kuten Maurice A. Finocchino selostaa aikalaisasiakirjojen perusteella.

Kirja ei käsittele ainoastaan kristinuskkoa, vaan siinä on myös artikkeleita islamin vaikutuksesta sekä juutalaisuudesta. Syed Nomanul Haq osoittaa, ettei islamilainen kulttuuri suinkaan ole suhtautunut vihamielisesti luonnontieteen suhteen. Kirjassa sivutaan myös muslimien ja juutalaisten suhtautumista kreationismiin (Ronald L. Num-

bers). Erikseen käsitellään hiukan hätkähdyttävää myyttiä: ”Darwin ja Haeckel olivat osasyllisiä natsibiologiaan.” (Yhdysvalloissa on tuollaistakin esitetty.) Robert J. Richards selostaa, kuinka jopa Stephen Jay Gould omaksui tällaisen kannan, vaikka siihen ei ole perusteita. Ernst Haeckel ei ollut antisemitisti, eivätkä natsit hyväksyneet ”primitiivistä darwinismia” eivätkä Haeckelin kirjoituksia. Äärimmäisyysmieliset kristityt vain koettavat mustamaalata evoluutio-teoriaa jopa Hitlerin avulla. Pyhässä sodassa kaikki keinot ovat sallittuja.

Oman lukunsa saa myös suosittu väite, että Charles Darwin olisi kuolinvuoteellaan tullut uudelleen uskoon ja hylännyt evoluutio-teorian. Tarina perustuu sensaationhakaiseen seipiteeseen, mutta James Moore muistuttaa, ettei Darwin koskaan katkaissut julkisesti välejänsä kirkkoon.

Kahta historiallista yhteenottoa on jälkikäteen kuvattu jomankumman osapuolen voitoksi: Samuel Wilberforcen ja Thomas Huxleyn väittelyä Oxfordissa (30.6.1860) ja Daytonin ”apinaoikeudenkäyntiä” (1925). Väittelyssä ei ilmeisesti ollut selvää voittajaa, varsinkaan kun puheenvuoroista ei ole säilynyt tarkkaa tietoa, ja oikeudenkäynti johti fundamentalismin vahvistumiseen, vaikka jälkeensä (mm. näytelmässä *Joka tuuleen kylvää*) on kuvattu luomisen joutuneen naurunalaiseksi.

Tieteen on väitetty johtavan maallistumiseen, mutta John Hedly Brooke tekee artikkelissaan tärkeän erottelun tieteen maallistumisen ja tieteen aiheuttaman maallistumisen välillä. Uskonnollinen kielikäyttö on melkein kadonnut

luonnontieteellisistä tutkielmista, mutta luonnontieteilijöiden joukossa on yhä uskovia ihmisiä, jotka eivät näe ristiriitaa tieteen ja uskonnon välillä.

Kirjan *Galileo tyrmässä ja muita myyttejä tieteestä ja uskonnosta* avulla ei voida millään muotoa osoittaa, ettei jumalia ole olemassa tai etteivät uskonnot ole totta, mutta purkaessaan myyttejä kirja tukeutuu nimenomaan tieteen menetelmään, jonka avulla voidaan parhaiten muodostaa luotettavia käsityksiä.

Kiehtovuudestaan ja runsaasta annistaan huolimatta kirjaa ei voi lukea yhdeltä istumalta. Keskinertainen suomennos toistaa monin paikoin englanninkielisiä lauserakenteita, rektioita ja välimerkkikäytänteitä. Muutamat virkkeet on luettava monta kertaa, ennen kuin niistä saa tolkkua: ”Kopernikuksen ajattelun yhdistäminen antiikin ajatukseen Pythagoraan keskustuleen perustuvasta kosmologiasta merkitsi muutakin kuin vanhan heliosentrisen mallin torjumista.” Jotkin käännösratkaisut ovat virheellisiä: ”määriä” po. suureita, ”teknisesti” po. muodollisesti, ”ministeri” po. pastori, ”Tier del Fuego” po. Tulimaa jne. Sana *discussion* on suomennettu aina ”keskusteluksi”, vaikka monissa kohdissa kyse on pohdiskelusta tai käsittelemisestä. Tieteellinen artikkelikokoelma olisi edellyttänyt huolellisempaa toimitustyötä.

Kirjoittaja on helsinkiläinen filosofian tohtori ja suomentaja.

Tiedekirja messuille Turussa ja Helsingissä

Tiedekirja on Turun kirjamesseilla 2.-4.10. Osastomme on A/51-52.

Helsingin kirjamesseilla 22.-25.10. löydät meidät osastolta 6g69.

Myymälän (Snellmaninkatu 13, Kruununhaka, Helsinki) aukioloajat ovat ma 10-17 ti-pe 10-16.30

Puh. 09 635 177; tiedekirja@tsv.fi

Verkkokaupamme palvelee aina!

www.tiedekirja.fi

Tiedekirjasta voit tykätä Facebookissa ja näin pysyä ajan tasalla tapahtumistamme!